OKTATÁSI HIVATAL

A 2022/2023. tanévi
Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny
döntő forduló

MATEMATIKA III. KATEGÓRIA
(a speciális tanterv szerint haladó gimnazisták)

MEGOLDÁSOK

1. feladat

Bizonyítsuk be, hogy bármely háromszögben a beírt kör középpontjának a súlyponttól mért távolsága kisebb, mint a háromszög leghosszabb oldalának a harmada.

Első megoldás: Legyenek A, B, C a háromszög csúcsai, A_1, B_1, C_1 rendre a szemközti oldalak felezőpontjai, K a beírt kör középpontja, S pedig a súlypont. A beírt kör átmérője nyilvánvalóan kisebb a háromszög bármelyik magasságánál, ezért a K pont a három középvonal által közrefogott $A_1B_1C_1$ háromszög belsejében van.

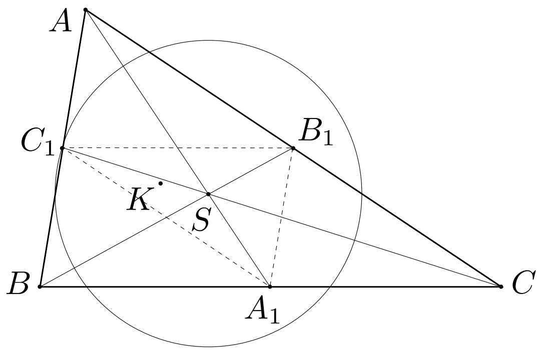

Az ABC háromszöget az S középpontú, $-1/2$ arányú középpontos hasonlóság viszi az $A_1B_1C_1$ háromszögbe, ezért az utóbbinak a súlypontja ugyancsak az S pont, és mindegyik súlyvonala az ABC háromszög megfelelő súlyvonalának a fele. Az A_1, B_1, C_1 pontokat, és így az egész $A_1B_1C_1$ háromszöget lefedi az az S középpontú kör, amelynek a sugara az $A_1B_1C_1$ háromszög leghosszabb súlyvonalának a 2/3 része, vagyis az ABC háromszög leghosszabb súlyvonalának a harmada. Emiatt a KS távolság kisebb az ABC háromszög leghosszabb súlyvonalának a harmadánál. Ebből a feladat állítása rögtön következik, hiszen bármelyik súlyvonalhoz lehet annál hosszabb háromszögoldalt találni, például a két közrefogó oldal közül legalább az egyik biztosan ilyen.

Második megoldás: Legyen az ABC háromszögben K a beírt kör középpontja és S a súlypont. Húzzunk az oldalakkal párhuzamos egyeneseket az S ponton keresztül. Az ezek által levágott három darab háromszög együtt lefedi az ABC háromszöget, ezért valamelyikük, például az ábra szerinti $AB'C'$ háromszög, tartalmazza a K pontot.

Az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyek megvalósulását az NTP-TMV-M-22-A0002 projekt támogatja

Kulturális és Innovációs Minisztérium

Nemzeti Tehetség Program

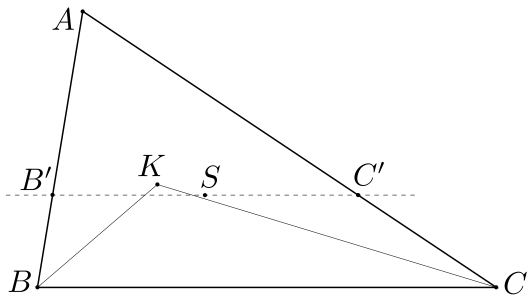

Azt állítjuk, hogy ekkor a KS távolság kisebb a $B'C'$ távolság felénél. Innen már könnyen következik a feladat állítása, hiszen $B'C'$-t az A középpontú, $3/2$ arányú hasonlóság viszi BC-be, tehát KS kisebb BC harmadánál, és így persze a legnagyobb oldal harmadánál is.

Ha a K pont a $B'C'$ szakaszra illeszkedik, akkor, mivel $B'C'$-nek S a felezőpontja, rögtön adódik, hogy $KS < B'C'/2$. Ha pedig K az $AB'C'$ háromszög belsejébe esik, akkor azt állítjuk, hogy a $B'KC'$ szög tompaszög. Ebből ugyancsak a $KS < B'C'/2$ egyenlőtlenség következik, mert ekkor K a $B'C'$ szakasz Thalész-körének belső pontja, és ezért a kör sugaránál kisebb távolságra van az S középponttól.

Jelölje α, β, γ az ABC háromszög szögét rendre A-nál, B-nél és C-nél. Ekkor $BKC\sphericalangle = 180° - \beta/2 - \gamma/2 = 90° + \alpha/2$ miatt a BKC szög tompaszög. A $B'KC'$ szög pedig ennél nagyobb, tehát az is valóban tompaszög.

Megjegyzés: Nem lehet olyan $1/3$-nál kisebb λ konstanst találni, amellyel bármely háromszögben teljesül, hogy a beírt kör középpontja és a súlypont távolsága a legnagyobb oldal λ-szorosánál kisebb. Ha ugyanis a háromszög oldalai 1, 1 és ε hosszúságúak, akkor a két szóban forgó pont távolsága $1/3$-hoz tetszőlegesen közel lehet, ha ε-t elegendően kicsinek választjuk.

2. feladat

Legyen a_0 tetszőleges egész szám és tekintsük az $a_{n+1} = a_n^2 + 1$ $(n \geq 0)$ rekurzióval definiált sorozatot. Mutassuk meg, hogy az $a_1, a_2, \ldots$ számoknak együttvéve végtelen sok különböző prímosztója van.

Megoldás:

A feladatot általánosabban oldjuk meg, a következő állítást bizonyítjuk:

Legyen f egész együtthatós polinom, amelynek egynél több nem nulla tagja van, a_0 tetszőleges egész, és tekintsük az $a_{n+1} = f(a_n)$ rekurzióval definiált sorozatot. Igazoljuk, hogy ha a sorozatnak végtelen sok különböző tagja van, akkor az $a_1, a_2, \ldots$ számoknak együttvéve végtelen sok különböző prímosztója van.

Ebből a feladat állítása azonnal következik, hiszen $f(x) = x^2 + 1$ esetén $a_n < a_n^2 + 1 = a_{n+1}$ alapján a sorozat ebben az esetben szigorúan monoton növekedő, és így tagjai páronként különbözők.

A megoldás során többször is részsorozatot képzünk majd. Ha egy részsorozatban előfordul végtelen sok prímosztó, akkor az egész sorozatban is. Speciálisan olyan részsorozatokat fogunk tekinteni, ahol az indexek egy $uk + v$ számtani sorozatot alkotnak $(u > 0,\ v \geq 0,\ k = 0, 1, \ldots)$. Legyen $f_1(x) = f(x)$ és $n \geq 1$-re $f_{n+1}(x) = f\big(f_n(x)\big)$. Akkor az $uk + v$ indexekhez tartozó részsorozat a $b_{k+1} = f_u(b_k)$ rekurzióval kapható, ahol $b_0 = a_v$. Belátjuk, hogy az $f_u(x)$ polinomnak szintén legalább két tagja van, tehát ez a feltétel öröklődik.

Nevezzünk egy polinomot monomnak, ha csak egy tagja van, vagyis cx^k alakú, ahol $c \neq 0$. Megmutatjuk, hogy ha f és g nem konstans polinomok, akkor $f\big(g(x)\big)$ pontosan akkor monom, ha f és g is monom.

Legyen az $f(x)$ polinom legmagasabb fokú tagja $c_m x^m$, a legalacsonyabb fokú $c_r x^r$, ugyanez $g(x)$ esetében $d_n x^n$, illetve $d_s x^s$. Ekkor $f\big(g(x)\big)$ legmagasabb fokú tagja $c_m d_n^m x^{nm}$, a legalacsonyabb fokú pedig (helyettesítsünk $1/x$-et) $c_r d_s^r x^{sr}$. Ha $f\big(g(x)\big)$ monom, akkor $nm = sr$. Nyilván $nm \geq nr \geq sr$, és egyenlőség csak akkor lehet, ha $n(m-r) = 0$ és $(n-s)r = 0$. Ha $n = 0$, akkor $n = s = 0$ és g konstans. Ha $n \neq 0$, akkor $m = r$, tehát f monom, és vagy $n = s$, azaz g is monom, vagy $r = 0$, vagyis az f monom foka nulla, és így f konstans.

Beláttuk tehát, hogy az $uk + v$ indexekhez tartozó részsorozatot generáló polinom sem lehet monom. Tegyük föl, hogy ennek a részsorozatnak csak véges sok tagja van. Ha $n > v$, akkor legyen $uk + v < n \leq u(k+1) + v$ és $t = n - (uk + v)$. Nyilván $1 < t \leq u$, és $a_n = f_t(a_{uk+v})$. Ezért az a_n sorozat elég nagy tagjai megkaphatók e részsorozat tagjaiból úgy, hogy a véges sok $f_1, \ldots, f_u$ polinom valamelyikébe helyettesítünk, és így összesen csak véges sokféle számot kaphatunk. Ez ellentmond annak a feltételünknek, hogy az a_n sorozatnak végtelen sok különböző tagja van. Így beláttuk, hogy az indexek tetszőleges $uk + v$ alakú sorozatára áttérve a feladat feltételei öröklődnek.

Legyen m tetszőleges modulus. Ekkor az a_n sorozatot modulo m vizsgálva csak véges sok értéket kapunk. Tehát lesz ismétlődés, és onnantól kezdve a maradékok sorozata periodikus. Ez azt jelenti, hogy ha az r maradékot az a_n sorozat legalább kétszer felveszi modulo m, akkor van egy olyan végtelen számtani részsorozata az indexeknek, amely mentén a sorozat minden tagja r maradékot ad m-mel osztva.

Tegyük föl indirekten, hogy a sorozat tagjainak együttvéve csak véges sok prímosztója van, legyen ezek egyike p. Ha van olyan k, hogy modulo p^k valamelyik nem nulla maradék legalább kétszer előfordul, akkor térjünk át az előzőek szerint az indexek megfelelő részsorozatára. Az új sorozat tagjai már nem oszthatók p^k-val. Ismételjük az eljárást k helyett $(k-1)$-gyel. Végül egy olyan ℓ számig jutunk, amelyben már csak véges sok p^ℓ-lel nem osztható tag szerepel, de egyik tag sem osztható $p^{\ell+1}$-gyel. A kivételes tagokat elhagyva (azaz $uk + v$-ben v értékét növelve) olyan számtani részsorozathoz jutunk, amelyben minden számban a p kitevője ugyanaz az ℓ szám (ami 0 is lehet).

Végezzük el ezt minden p-re, amelyre lehetséges, az ilyen prímeket hívjuk pirosnak. Ha egy adott p nem piros, akkor minden k esetén a sorozat tagjai véges sok kivétellel oszthatók p^k-val.

Az így kapott b_n részsorozathoz tartozó polinom legyen $g(x) = x^m\big(xh(x) + c\big)$, ahol $c \neq 0$. Vizsgáljuk meg a $b_{n+1} = b_n^m\big(b_n h(b_n) + c\big)$ egyenletben p kitevőjét. Ha p nem piros, akkor legyen k olyan, hogy p^k nem osztója c-nek. Elég nagy n-et választva p^k osztója b_n-nek, és ezért $b_n h(b_n) + c$ nem osztható p^k-val. Ha p piros, és a hozzá tartozó kitevő ℓ, akkor $p^{\ell+1}$ nem lehet osztója $(b_n h(b_n) + c)$-nek, mert különben $p^{\ell+1}$ osztaná b_{n+1}-et.

Mivel a sorozat tagjainak másmilyen prímosztója nincs, $b_n h(b_n) + c$ korlátos. De akkor $xh(x) + c$ az egészek egy végtelen részhalmazán korlátos, ezért ez a polinom konstans, azaz $h = 0$, és akkor g monom. Ezzel a végső ellentmondással az állítást beláttuk.

3. feladat

Legyenek $a_1, a_2, \ldots, a_n, b_1, b_2, \ldots, b_n$ olyan pozitív egész számok, amelyekre az

$$\frac{a_1}{b_1}, \quad \frac{a_2}{b_2}, \quad \ldots, \quad \frac{a_n}{b_n}$$

törtek értéke páronként különböző. Bizonyítsuk be, hogy

$$(a_1 + a_2 + \cdots + a_n)(b_1 + b_2 + \cdots + b_n) \geq \frac{n^3}{16}.$$

Megoldás:

Legyen a b_i számok között a legnagyobb T, és $1 \leq i \leq T$ esetén jelölje t_i, hogy $b_1, b_2, \ldots, b_n$ között hányszor szerepel az i. Világos, hogy $t_1 + t_2 + \cdots + t_T = n$ és $b_1 + b_2 + \cdots + b_n = t_1 + 2t_2 + \cdots + Tt_T$.

Mivel a törtek különbözők, ezért az i nevezőjű törtek számlálója mind különböző, így ezen számlálók összege legalább $1 + 2 + \cdots + t_i = \frac{t_i^2 + t_i}{2}$, és ezért

$$a_1 + a_2 + \cdots + a_n \geq \frac{t_1^2 + t_1}{2} + \cdots + \frac{t_T^2 + t_T}{2} > \frac{1}{2}(t_1^2 + t_2^2 + \cdots + t_T^2).$$

Az eddigiek alapján

$$(a_1 + a_2 + \cdots + a_n)(b_1 + b_2 + \cdots + b_n) > \frac{1}{2}(t_1^2 + t_2^2 + \cdots + t_T^2)(t_1 + 2t_2 + \cdots + Tt_T).$$

Legyen j a legkisebb index, melyre $t_1 + \cdots + t_j \geq n/2$. Ekkor

$$t_1^2 + t_2^2 + \cdots + t_T^2 \geq t_1^2 + t_2^2 + \cdots + t_j^2 \geq j \left(\frac{t_1 + t_2 + \cdots + t_j}{j} \right)^2 \geq \frac{n^2}{4j}$$

a számtani és a négyzetes közepek közötti egyenlőtlenség alapján, továbbá

$$t_1 + 2t_2 + \cdots + Tt_T \geq jt_j + \cdots + Tt_T \geq j(t_j + \cdots + t_T) > \frac{jn}{2}.$$

A kapott egyenlőtlenségek szorzatát véve kapjuk, hogy

$$(a_1 + a_2 + \cdots + a_n)(b_1 + b_2 + \cdots + b_n) > \frac{1}{2} \cdot \frac{n^2}{4j} \cdot \frac{jn}{2} = \frac{n^3}{16}.$$

Megjegyzés: A megoldás során valójában csak azt használtuk fel, hogy az (a_i, b_i) rendezett párok különbözők. Az $1/16$ konstanson könnyen javíthatunk: definiáljuk j-t úgy, mint a legkisebb index, melyre $t_1 + \cdots + t_j \geq 2n/3$. Ekkor a megoldás lépéseit követve a $t_1^2 + t_2^2 + \cdots + t_T^2 \geq \frac{4n^2}{9j}$ és $t_1 + 2t_2 + \cdots + Tt_T > \frac{jn}{3}$ becslések alapján a $\frac{2}{27}n^3$ alsó becsléshez jutunk.